SAADAASHII FAYLASUUF SUULEEY!

W/Q: Cabdullaahi M. Cawsey

8-March, 2014

Waqti dhexdaas ah waxaan aqristayaasha la wadaagey casharo falsafadaysan oo aan ka bowsaday oday Falasafadda ku falnaa oo yaraantaydii qaab kadis ah aan ula kulmay. Duruustii uu bixin jiray Faylasuuf Suuley waxay u badnaayeen doodo ku aaddan: nolosha, dhimashada, nacasnimda, qabyaaladda, cirweynida, qarannimada, diinta , suugaanta, qayilaadda iyo waliba qaababka ugu fiican ee duqeyda ula heeshiin karaan gabdhaha loo soo qoor-qabtay si ay ugananastaa buuqa islaanta bahweynta ah. Doodahaas waxay la mid ahaayeen badweyn uu ka bixi karo qof diyaar u ah in uu garashada ruxo asagoo adeegsanaya shaq-shaq ama caano-miir si loo kala sooco quwadda maskaxda iyo qashinka ku dahaaran. Qofkii daneenaya in uu wax ka ogaado qayb ka mid ah casharadii aan ka bowsaday iyo qaabkii aan ku bartay mudane Suuleey, wuxuu aqrin karaa maqaalkii la magac baxay " Suuleey: Faylasuufkii la Toogtay."

Dood ku saabsan munaasabadda 8 March oo ah maalinta dumarka aduunka ayaa xaley si kadis u bilaabatay mar aan asxaabta kula caweenayay barta facebooka ku leeyaha mudane Axmed Deeq oo ah xidig ka dhex muuqda dhalinyarada waayahan danbe dhiiga cusub ku dhaqaajiyay qalinka iyo dhigaalka Far Soomaaliga. Intii ay doodda socotay ayaan waxaan soo xasuutay qodob mudane Suuleey uu si dulmar ah uga doodi jiray. Dhaqanka dadka caqliga leh waxaa ka mid ah in aan lagu mashquulin afaaraha gaarka ah ee dadka, balse la isku dayo in garashada " intellect" lagu jeex-jeexo sababaha cilmiyaysan ee ka danbeeya in dadku ay u dhaqmaan si u gaar ah ama hab ay kaga daydeen duulal kale. Nasiib darro, raggii shaaha iyo sheekada u soo doonan jiray maqaayaddii Suuleey ku qayili jiray, waxay u badnaayeen rag aragti dheer aan lahayn oo badanaa ka hela in lagu mashquulo nolosha shaqsiga . Tusaale ahaan, waxaa dhici jirtay in ay sheeko ka furaan dakhliga oday Suuleey iyo qaabka uu nolol maalmeedka ku dhacsado.

Waqtigaas waxay ku beegnayd billowgii sagaashanaadka oo ah saban rag badan ay shaqo la'aan ku dhacday ka dib markii la burburiyay dawladnimadii laga dhexlay gumeystaha. Xilligaas, hooyooyinka iyo hablaha Soomaaliyeed ayaa dhexda u xirtay soo dhicinta biilasha reeraha ka dib markii ay galeen ganacsi iskugu jira :qararaf, shaah-karis, miis suuqa la dhigto, ha- i-wareerin, iyo waliba kabarro qaadka lagu iibiyo. Intii lagu jiray dagaallada sokeeye, rag badan waxay noqdeen suxud- saaxud gacan maran oo qadada aan iska bixin karin. Suuleey raggaas ayuu ka mid ahaa, balse waxaa u dheeraa garasho fog oo saadaalin ka bixin karta halka ay riwaayadda nolosha ku dhamaan doonto.

Waxaan xasuustaa, marka qaadka soo dhaco waxaa is qabsan jiray buuq iyo bullaan ka dhashay seyrida baabuurta qaadka iyo sawaxanka qaadwalayaasha. Mar alla marka uu Suuleey maqlo dhawaaqa gaadiidka qaadka lagu soo raro, ayuu inta boodo, asagoo mararka qaarna bakooradda iyo cimamaddaba hilmaamay ayuu orod isa sii dayn jiray, wuxuuna dhaqaaqi jiray dhisme qaadka lagu dajin jiray oo

Somali Think Tank © 2015

aan naga dheerayn. Waa tiro dhaaf inta jeer oo oday Suuleey bootin iyo orod isku daray ayadoo dhexda looga jiro doodo adag oo xiiso iyo xallad gaar ah lahaa . Dagaaladii sokeeye ka hor falyasuuf Suuleey wuxuu ahaa qaadwale caan ah oo dad badan gacan qabtay. Waqtigan uu musullafay waxaa caawiya gabar ka mid ah gabdhaha qaadka u soo dago, waxayna u qoondeysay labo marduuf, mid uu ku qayiliyo iyo marduud uu iibsado si biilka reeraha halkaas uga dabarto. Haddii qoondadan iyo busaaraddii jirtay la is barbardhigo, orodka iyo xuurtada ka baxaysa Fayalsuuf Suuleey waxay noqonayaan maangal garashada ay ka garaabi karto.

Raggii ku shaah cabi jiray maqaayaddii Suuleey fadhiga u ahayd, waxay shaactiro iyo sheeko ka raadin jireen orodka iyo bootinta odayga. Raggaas rabiga uma qorin garasho dhaafsiisan in lagu mashquulo nolosha gaarka ah ee qofka, waayo maankooda kama ay heli karin malawaal kale oo ay isku madadaaliyaan. Faylsuuf Suuleey wuxuu hibo iyo hoodo u lahaa curinta doodo waaweyn markasta oo doqomadu ku maagaan noloshiisa gaarka ah. Tusaale ahaan, mar lagu maagay qoondada uu ka helo gabadha qaadka u soo dago, wuxuu curiyay dood saadaalin ka bixinaysa sida mustaqbalka Eebbe weyne aduunka ugu qaybin doono quudka “Arzaaqda.” Saadaalintaas waxay ahayd mid laga soo dheegtay saansaanta socota iyo silsiladda taxan ee taariikhda.

Wuxuu doodiisa ku bilaabay malawaal qurux badan oo ah in keydka quudka “ Arzaaqda” loo kala qaybiyay labo khaanadood. Khaannada hore waxaa loogu magacdaray Awoowe Aadan, halka khaanadda labaadna loogu wanqalay Abooto Xaawo. Suuleey wuxuu sheegay in aduunka intii la soo noolaa in dadka iyo dugaaguba isticmaalayeen wixii calaf ahaa ee ku jiray keydka khaanadda Awoowe Aadan, sidaa daraadeedna, hadda waxaa qaab hor-u dhac ah u billowday isticmaalkaca calafka dhex ceegaaga khaanadda Abooto Xaawo. Wuxuuna hadalkiisii ku soo gabo gabeeyay in labada marduuf ee loo qoondeeyay faracooda galo barakada ka buuxda khaanadda Abooto Xaawo!

Malawaalkan duur xulka ah, wuxuu Suuleey ku saadaaliyay in dumarka hogaanka u qaban doonaan dhaqaalaha mustaqbalka ee aduuka, si ay u baxnaaniyaan burburka baaxadda leh ee laga dhaxlay damaca iyo waalida ragga. Malawaalkaas quruxda badan, qarnigan 21aad saadaal kaliya ma aha nee waa xaqiiqo ka muuqata nolosha bulshooyinka qaar Tusaale ahaan, dhaqaalaha Soomaaliya waxaa laf dhabar u ah dumarka Soomaaliyeed meelkasta oo aduunka ay ka joogaan. Qurbaha qoyskii gabar u soo dhoofsaday waa ka barako badan yihiin reerka toban qawsaar soo dirsaday! Ma is tiri, ragga waxaa qowsaaro ka dhigay khaanadda maran ee Awoowe Aadan!

Dhibaatada waxay tahay in raggu wali garowsan awoodda dumarka ee maanta isa soo taraysa. Qaar badan ayaa indhaha xanjo marsada ayagoo ku marmarsiyooda dhaqan duug ah iyo afkaar diimeed lagu doonayo in dumarka lagu adoonsado. Tusaale ahaan, xawaaladaha Soomaalida waxaa ka shaqeeya ninam garar waaweyn la baxay oo muddo aan fogeyn ahaa moorayaantii kilkilaha ku sidan jiray qoryaha qabiilka. Ugu yaraan boqolkiiba lixdan 60%, dhaqaalaha xawaaladaha Soomaalida wuxuu ku tiirsanyahay shilimaadka ay gabdhaha Soomaaliyeed shaqeeyaan ama

hagbadda u galaan, balse gabdhaha shaqaalaha ka ah xawaaladahan, ma gaaraan boqolkiiba 2%. Cadaalad darradan waxay marag ka tahay damaca iyo waalida ragga Soomaaliyeed.

Faylasuuf Suuleey qudhiisa waa ina-rag, sidaa daraadeed sharaxaadiisa si buuxda loogama bogan karo xuquuqda xaawalayda ka maqan. Maadaama aan ku guda jirno dabaal dagga maalinta dumarka aduunka (8, March,2015), waxaa haboon in aan jalleecno dhaxalka ay ka tagtay mid ka mid ah haweenka heerka sare ka gaaray " Aqoonta- qallalan "Academia", hormuudna u ahaa aqoonyahanka afka qalaad lagu dhaho " feminist ' ee u dhaqdhaqaaqa xuquuda dumarka. Ardayda barata cilmiga bulshada " sociology" waxay u badantahay in ay is bartaan Drs Gerda Lerner marka la gorfeenayo taariikhda "Dulmiga Dumarka" ku dhacay. Buuggeedii Caanka ahaa *The Creation of Patriarchy* (1987) waxay Gerda Lerner daaha kaga qaadey taariikhda qaabkii Aabe-ku Abtirsiga " Patriarchy" ku billowday. Maadaama ay ahayd Taariikhyahand laga qayliyay, waxay dul istaagtay faahfaahinta waqtigii uu dulmiga dumarka ina-rag guddoonsaday.

Sida ay buuggeeda qaybo badan ugu sharaxday, maamo Gerda Lerner waxay hoosta ka xariiqday in la soo maray waqti ragga iyo dumarku ka sinnaayeen, marashada, masruufka, shaqasha, hantida,hogaaminta iyo waliba xuquuda guud ee nolosha. Bari samaadkaas wuxuu ku beeganyahay ka hor intii kacaanka" beeraha "agricultural revolution' uusan bilaabanin. Culumada taariikhada waxay sheegaan in kacaanka beeraha uu billowday muddo laga joogo dhowr kun oo sanno ka hor. Qodoshada beeraha ka hor ma jirin hanti gaar loo leeyahay " private property" sidaa daraadeed, wax walba waxay ahaayeen walax la wadaag0. Arintan waxay is badashay markii dadku inta dagay beero la qotay oo shaqadii la qaybsaday. Sida ay ku doodayso maamo Gerda Lerner, " Aabe- ku Abtirsiga" waxaa sababay ka dib markii ay bilaabatay kala dhaxlida hantida gaarka ah sida beeraha, guryaha iyo waliba xoolaha "Private Properties." Nimanka ayagoo ka baqaya in caruur aysan dhalin xoolaha ka dhaxlaan ayuu wuxuu go'aansaday in dumarka guryaha lagu xabiso oo waardiyeen bandow oo kale ah lagu soo rogo. Bartaas ayay ka bilaabatay " Dulminta Dumarka" sida ay ku dooday maamo Lerner ayadoo adeegsanaysan qaab cilmiyaysan oo waliba maangal ah. Dhidhiraadhirintan cilmiyaysan waxay ku qaada dhigtay dhamaan dheelitir la'aanta ka muuqata raga iyo dumarka, marka ay timaado aragtida diimaha, awoodda dhaqaale, siyaasad iyo waliba dhaqan ee maanta aduunka ka ka jira.

Culumada taariikhda iyo kuwa culumada bulshada waxaa ka yaabiyay sida dunida u ahayd nabad, bawaaqo, iyo farxad ugu jirtay ka hor " Kacaankii Beeraha". Nabadda iyo farxadaas lagama dhaxlin dhaqaalo iyo waliba hormar kale oo jiray barigas ,balse waxaa sabab u ahaa sida ay ku doodayaan aqoonayahannda sinaanta nafsiyadeed ee labka iyo dhadiga ee jirtay waqtigaas maadaama aysan jirin hanti, iyo waliba dhaqan dadka ragga iyo dumarka kala qoqoba. Si la mid ah sidaas, cilmi baarisyada aduunka ee casrigan waxay caddeenayaan in goobaha looga naaloolyahay, nabad, hormar iyo waliba xasilooni nafsiyadeed ay yihiin wadamada ku dadaalay in ay yareeyaan cadaalad daradda u dhaxeysan ragga iyo dumarka "Gender inequality." Sidoo kale, cilmi baarisyadu waxay sheegayaan in cadaadinta dumarka iyo foolxumada nolosha xiriir weyn uu ka dhaxeeyo.

Tusaale ahaan, qaran ama dal hormar dhaqaale iyo mid aqooneed ma gaaro inta gabdhaha iyo dumarka laga horjoogo xuquuqdooda, waxbarasho, shaqo, dookh iyo waliba ka go'aan qaadasha mustaqbalkooda sida guurka iyo waliba tirada caruurta ay dhali doonaan

Haddaba ragga Soomaaliyeed waa in ay wax ka bartaan saadaalintii Faylasuuf Suuleey, iyo casharada ku duugan taariikhda aasantay. Waa in ay garab istaagaan gabdhaha Soomaaliyeed ee doonaya inaysan ka harin halganka ay ku jiraan haweenka aduunka. Ragga caqliga leh sida Suuleey oo kale waxay wax ka bartaan is badelka waayaha, waayo waxay ogyihiin in shaley iyo maanta wixii dhacay aysan muhiimad sidaa u sii ridan lahayn marka la fiiriyo sawirada iyo saadaasha ay sidaan daruuraha mustaqbalka. Riyaawadda nolosha waxay ku dhamaan doontaa micno u sawir eg hummaaga ku jira heesta ay qaado maamo Nakruuma ee ah' Dib baa loo noqonayaa.. waa la noqonayaa." Saansaanta iyo saadaasha muuqata waxay tilmaamayaan in in dumarka dib ugu laaban doonaan aduunkii ay kula sinnaayeen duqayda, haddabai na- rag waa inuusan is ceebaynin, nolosha cusubna soo dhaweeyo!

W/ Q: Cabdulaahi M. Cawsey
Somali Think Tank
Email: sthinktank@gmail.com

Tixraac:

Gerda Lerner (1987) *The Creation of Patriarchy,* Oxford University Press. New York